

53.91x37.81	1/2	עמוד 15	דיוקן - מקור ראשון	08/2026	98719829-3
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

ובא לציונות גואל :

< חבל שלא דיברנו על המשיח | כתבה אחרונה בסדרה

ובא לציונות גואל

הרצל עצמו חיבר בין חזון מדיני לחיזיון לילי, בין תוכניתו הפוליטית לנבואות על ביאת המשיח. ובכל זאת, טקסט מכונן של הציונות הדתית שזיהה את פעמי משיח בן יוסף הפך לחוקד של מחלוקת עזה - ולמקור של האשמות וחששות ששולטים בשיח הישראלי־יהודי כבר יותר ממאה שנה ■ מי מפחד ממשיח, שלב הסיכומים

← אורלי גולדקלנג

הוד חלומות ועוז געגועים

החלום אינו שונה בהרבה מן המעשה, אבל המעשה דורש שנחלום עוד. חבל שלא דיברנו על המשיח, מילות סיכום

← אורלי גולדקלנג

צילום: לע"מ

7

במפגש בין אנשי ימין ושמאל שהתקיים לפני שנים אחדות, התפתח דיון ער בשאלה מי האיש הראוי להנהיג את מחנה השמאל הציוני במדינת ישראל. אחד שאפשר להסכים עליו, או לפחות לא להתחלחל מהרעיון שהוא יוצב כחלופה להנהגה הקיימת. אלא שכל השמות המתבקשים נפסלו בזה אחר זה. לטענת חברינו היונים, האחד לא ראוי, האחר מסוכן, השלישי לא מרשים דיו, והרביעי דומה מדי לראשון. אחרי ששורה ארוכה של אישי ציבור נפסלו על הסף, הגבתי ליריביי האידאולוגיים: "נו, ואחרי זה אתם מתפלאים שאנחנו לא מוצאים פתרון אחר חוץ ממשיח?". הם צחקו, ונדמה לי שגם אני. שתי נקודות קיצון בהיסטוריה היהודית התגלו כקרקע פורייה להתעוררות משיחית – חורבן גדול או תשועה גדולה. כל אחת מהן בדרכה מתבססת על מהפכה שבעקבותיה מתבקשת איוושהי גאולה. ויש גם מוטיב שלישי, שקשה לכנות אותו התעוררות, שכן עניינו ציפייה דרומה: הייאוש. אנחנו רגילים לבקר את ההמתנה הפסיבית למשיח פותר־כול שאפינה את עם ישראל בתפוצות, אך למען האמת, נראה שבחשכת הגלות אין דבר רציונלי יותר מאמונה במשיח כול־יכול. כשהצור והפריץ חוברים כדי לחסל את העיירה היהודית שלך; כשהערך שלך, האדם היהודי, ירוד משל בהמה מצויה בכפר – איך תצליח להתעלות לעמדת עם סגולה, עם שמסוגל להרים את עצמו מעפר? כשארץ ישראל עומדת בשיממונה ובעונייה המרבריים, והקהילות היהודיות מופרות ומפורות בעידן נטול תקשורת כמעט – איך אפשר לדמיין מהלך של שיבת ציון וקיבוץ גלויות? היהודי הנדרף מגורש ומבוזה לעיני ילדיו, ביתו נשרף, קהילתו מושמדת ונגזר עליו לאחוז שוב ושוב במקל הנדודים. בארץ ישראל מחכה לו שלטון עוין עד רצחני, או אילו כלים רציונליים מאפשרים לו להעלות

98719846-2	08/2026	מקור ראשון - דיוקן	עמוד 16	2/2	50.73x31.81
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

ובא לציונות גואל :

< חבל שלא דיברנו על המשיח | כתבה אחרונה בסדרה

על הדעת ריבונית יהודית?

גם היום, כשאנחנו יושבים על ארמנו, אחוים ברשת ביטחון מפוארת ובכלכלת הייטק שהיא אור לגויים, אנו עומדים חסרי אוניים מול השנאה היוקרת המוטמעת אצל השכנים הערבים הסמוכים למקום מגורינו, הרחוקים כל כך מחוזה השלום בין הזאב והכבש. גם אחרי מעשי טבח קיצוניים שנעשו בנו, האנטישמיות בעולם שוכרת שיאים, ואפילו על הקרע בינינו אנחנו מתקשים לגשר. או מה מתבקש יותר מציפייה לישועה כהרף עין, מעשה קסמים שמתעלה מעל ישועה סיופית מעשה ידי אדם? תודה לאיל ולחלוציות היהודית, היו מי שמרדו בפסיביות הרציונלית הזאת בכל הכוח. דווקא בחשכת הגלות, נוכח אפליית היהודים ושנאה מופגנת כלפיהם, חלום הדרות החל קודם עוד וגידים.

מבשר או כופר

"באחד הלילות חלמתי חלום נפלא: מלך המשיח בא, והוא זקן מלא הוד ותפארת, וייקחני על זרועותיו ויראה אתי על כנפי רוח", העיד הרצל על חלום שפקד אותו כשהיה בן 12. "על אחד העננים המלאים זוהר פגשנו בתמונתו של משה רבנו, ומשיח קרא אל משה: 'אל הילך הזה התפללתי!'. ולי אמר: 'לך בשר ליהודים כי עוד מעט בוא אבוא, וגדולות ונפלאות אעשה לעמי ולכל העולם'. הקיצותי והנה חלום. את החלום הזה שמרתי בליבי, אך לא ערבתי לספרו לאיש" (מובא בספר "חיי הרצל" לראובן בריינין).

הנער בנימין זאב הפך לעיתונאי ומשפטן ולפעיל פוליטי למען עמו. הוא ייסד את ההסתדרות הציונית העולמית, דחף לעלייה לארץ ישראל וחתר להקמת מדינה ליהודים. ב־1897, כששב מהקונגרס הציוני הראשון שכינס בבול שבשווייץ, כתב ביומנו: "אם אמצא את קונגרס בול בריבור אחר – שאוהר שלא להגותו ברכים – הריחו זה: בבול ייסרתי את מדינת היהודים. אם אומר זאת בקול היום, יענה לי צחוק כללי. אולי בעוד חמש שנים, בוודאי בעוד חמישים שנה, יידו בכך כולם".

חמש שנים אחר כך השלים הרצל את הדומן האוטופי שלו "אליטנוילנד", וחתם אותו במילים שהן פרפראזה על תפילת "ונתנה תוקף", ומכניסות בתוכה רוח חדשה: "אין החלום נבדל כל כך מן המעשה כפי שסבורים הבריות. כל מעשה האדם – יסודו מחלום וסופו לחלום: בנפשו יביא חלומי". בשער הספר, שראה אור שנתיים לפני מותו של הרצל, מוצג הדברים לכדי סלוגן קליט שנרשם לזכרון: "אם תרצה, אין זו אגדה".

"המסנד בירושלים" של הראי"ה קוק נחבט קשות לאורך השנים, הן מהצד החרדי והן מהצד החילוני - אלה בטענת "דחיקת הקץ" ואלה בעלבון "חמורו של משיח", ובחשש שמא הדתיים מתכוונים לנצל את המפעל הציוני כדי לחתור למדינת הלכה. אלה גם אלה, קוטביים נכל שיהיו, הסכימו על דבר אחד: המשיחיסטים האלה מסוכנים. איך אומרים אצלנו? יש להם אג'נדה

היהודי החדש. ככה נראית גאולה?

רב בולט אחד משורה של רבנים שחברו לתנועה הציונית ענה בפשטות: כן. בדיוק ככה נראית גאולה. "הישן יתחדש והחדש יתקדש", קבע הראי"ה קוק, וגם הראה כיצד תפיסתו מעוגנת במקורות היהודיים.

ההספד המשמח

ב־1904 עלה הראי"ה ארצה, היישר למשרת רבה של העיר יפו. פחות מחודשיים אחר כך נפטר הרצל ונקבר בווינה (עצמותיו הובאו ארצה על פי צוואתו כשנה לאחר קום המדינה). הרב החשוב, עולה חדש, התבקש לשאת דברים לזכרו כאן שעה שהתקיימה הלווייתו של הרצל שם, כפי שעשו במקביל במוקדים יהודיים רבים בעולם. הנאום המכונן שנשא הרב קוק היה לנקודת ציון חשובה בהגדרתו כרב ציוני עצמאי בארץ ישראל – ובהפיכתו למושא לגינוי חריף, חרמות ושאר תלאות מצד רבני היישוב הישן, קנאי ירושלים.

הטקסט ההוא, המכונה "המספד בירושלים", וזה לימים לכתרת־משנה, כשפורסם בעריכת בנו של הראי"ה, הרב צבי יהודה קוק: "בפטרית הר"ר בנימין זאב הרצל ז"ל". אלא שהמספד בירושלים נישא בכלל בעיר יפו, והשם הרצל לא מוזכר בו ולו פעם אחת. מי שמכבב בו הוא משיח בן יוסף. הכותרת "המספד בירושלים" ניתנה לו על בסיס פסוקים מנבואת זכריה שפתחו את הנאום, פסוקים שמתארים מספר המוני "על היחיד". אם לפשט תילייתילים של פרשנויות שמתערכבות עם פשט הפסוקים, היחיד הזה, משיח בן יוסף, הוא המשיח שמגיע לפני המשיח, מכין לו את הקרקע – ומוותו הצפוי יביא לבכייה גדולה.

רבניו של הראי"ה, ששורשיהם מופיעים גם אצל הגאון מווילנה, מבהירים את הצורך במשיח בן יוסף. תפקידו של המשיח הזה דומה לקורותיו של יוסף בן יעקב, היורד למצרים מתוך ניכור האחים, אך הופך להיות המשכיר לכל עם הארץ ומכין תשתית כלכלית ורוחנית למשפחתו הגדולה שעתידה לגלות בעקבותיו. הראי"ה מרגיש בדבריו כי משיח בן יוסף משול לגוף, בעוד משיח בן דוד משול לנפש. וכפי שהנפש זקוקה לגוף כדי להתקיים בו, והגוף זקוק לנפש כדי לנוע ולפעול, כך ישראל זקוקים למעשה הציוני, המדיני, והמעשה המדיני זקוק לרוח ישראל סבא. בדומה לכל אידאולוגיה אחרת, גם במקרה הזה ראוי לה לרוח שתשלוט בגוף, סבא הראי"ה.

"המספד בירושלים", שבמידה ניכרת משמש בסיס ערכי לתפיסתם של רבים בציונות הדתית, נחבט קשות לאורך השנים, הן מהצד החרדי והן מהצד החילוני (ואף בתוך המחנה הדתי־לאומי עצמו) – אלה בטענת "דחיקת הקץ" ואלה בעלבון "חמורו של משיח", ובחשש שמא הדתיים מתכוונים בסך הכול לנצל את המפעל הציוני כדי לחתור למדינת הלכה. אלה גם אלה, קוטביים ככל שיהיו, הסכימו על דבר אחד: המשיחיסטים האלה מסוכנים. איך אומרים אצלנו? יש להם אג'נדה.

כעומק העקירה, עומק הדקירה

תנועת ההתיישבות של גוש אמונים התעוררה מתוך משבר הניצחון של מלחמת יום הכיפורים, ברוח הראי"ה והרצי"ה קוק. בתחילה קיבלה רוח גבית ממוביל המהפך הפוליטי הגדול של 1977, מנחם בגין. אלא שדווקא הוא, האיש שהבטיח "עוד יהיו הרבה אלונים מורה", הפנה עורף וקרא "משיחיסטים" למי שעד לפני רגע היו בני ביתו. אם לא די בכך, בגין אף חתם על תקדים מסירת שטחים והחרבת יישובים שהממשלה עצמה הקימה – מבג"ץ אלון־מורה ועד עקירת אחרון יישובי חבל ימית. התקדים הזה פגש

צילום: נטו אתנ"ס

אותנו שוב באוסלו ובתוכנית ההתנתקות, והפך למשימת השמאל בכל פעם שהוא מגיח לספסלי הממשלה.

התגובות במחנה המתנחלים בשעת המשבר הקשה של הנסיגה מסיני היו מגוונות, ולענייננו בולטת תגובתו של הרב שלמה אבינר – או רב היישוב קשת שברמת הגולן, והיום נשיא ישיבת עטרת ירושלים (ובשמה הקודם עטרת כוהנים). המאמר שכתב הרב אבינר נשא את הכותרת "הריגת משיח בן יוסף". בספר "לעץ אחד – משיח בן יוסף ומשיח בן דוד וסוד הרכבתם", שמביא מכתביו של הרב חנן פורת, מגולל העורך יהודה עציון בכישרון רב ובשפה יפהפייה את העימות החריף שעורר מאמרו של הרב אבינר במגזר. מרתקות במיוחד תגובותיו המעמיקות של הרב חנן פורת, שטולטל מהמאמר של הרב אבינר וקרא: "עוד יוסף חי".

עיקר העימות נוגע לתפקידה של המדינה בגאולה, ואם לרדת לקרקע המציאות: האם אכן גואש הציבור הדתי־לאומי מהחיבור לציונות החילונית, או שמא רב המשותף על המפריד וסוד ההרכבה עוד מצוי בעיצומו. מים רבים עברו בחמשת העשורים שבהם התעצבה הציונות הדתית מחדש, התפצלה לאפיקים שונים, והקימה גשרים מעל מים שוצפים שטרם ידעו מרגוע.

שורו, הביטו והמשיכו

אחד מסוגי המשיחיות המאופיינים בעבודת המחקר האקדמית שלי מתייחס ל"משיחיות אמונית". אמונה כזאת במשיח דומה לאמונה בפרנסה משמיים: האדם מתפלל על הפרנסה, מבקש מהאיל לראות ברכה בעמלו ושלא ייפלו עליו הוצאות לא מתוכננות, אבל הוא לא מעלה ברעתו להסתפק בתפילה. הוא טורח ללמוד מקצוע ולמצוא עבודה, ולוקח אחריות על מצבו הכלכלי. בדומה לזה, המאמין הלאומי בישועה מחכה לברכה מלמעלה, אבל לא מעלה ברעתו להשאיר את תקומת ישראל על אתגריה הכיטחוניים והמדיניים למופת־י שמיים. והמשיחיות הזו, דווקא זו, מאיימת ומפחידה רבים, הרבה יותר מאמונה במשיח כול יכול ואפילו מהגדרת אדם מסוים, רב חשוב, כמשיח ספציפי.

למסע העיתונאי הזה בין המפחדים ממשיח ובין הכמיהים לו, גם בלי לדעת למה בדיוק הם מצפים, יצאתי מתוך סקרנות חברתית כנה. נעתי ברצף המשיחי שבין ההכרח להקדים לגאולה אחרות נוסח "שבת אחים גם יחד" (גישה שייצג בסדרת הכתבות הרב בני לאו), ובין חובת החתירה למעשה, נוסח "סולו סולו המסילה" (גישתו של יהודה עציון).

מתוך שתי התפיסות עולה תנועה משולבת של תורה וציפייה ועמל רב שאין אנו בני חורין להיפטר ממנו. מצד אחד, הודיה על נס קיבוץ הגלויות, תקומת ישראל בארצו ועוד שורה של הודיות שנכתבו והולחנו בשירת קודש ושירת חול. מהצד האחר, צער ההיעדר של המנוחה והנחלה. אנו באנו ארצה, נבנינו ובנינו בה, ויש עוד הרבה מה לבנות. שורו, הביטו וראו מה גדול היום הזה, לצד אם אשכחך ירושלים. אף שבמחנה הלאומי שובץ יום העצמאות בתוך לוח השנה החגיגי של מועדי ישראל, כשהוא מתהדר בתפילת הלל חגיגית וקריאת הפטרה בנביאים, אנחנו עדיין מעלים את זכר חורבן ירושלים על ראש שמחתנו. וזכרם שאנחנו חיים במציאות לא שלמה, מציאות שאי אפשר להשלים איתה. עומק השבר שעוד לא הצלחנו לתקן דורש פתרון. יש שקוראים לזה גאולה.

נכון לשעת הורדת הגיליון לדפוס, המשיח טרם הגיע. או שכן, תלוי את מי שואלים. ■